

TEOLÓGIA V DIALÓGU S ATEIZMOM

Abstrakt: Ateizmus ako životná filozofia môže byť v spoločnosti na ústupe, ale stále vládne vo filozofii vedeckého poznania. Náboženstvo a teológia sú považované za kultúrne a spoločenské javy bez podkladu v materiálnej realite. Dialóg, ktorý argumentuje proti sebaistote ateizmu, musí poznať jeho historické korene, psychologické motívy ako aj racionálne argumenty. Zároveň musí byť vedený s úctou v snahe dosiahnuť slobodné rozhodnutie pre vieru, ktorá presahuje možnosti racionálnych argumentov.

Kľúčové slová: dialóg, teológia, náboženstvo, ateizmus, viera, filozofia, dejiny

Summary: Atheism as a life-philosophy may be statistically receding but it still controls the philosophy of science. Religion and theology are viewed as cultural and social phenomena without foundation in the material reality. A dialogue that argues against the self-assured atheism has to know its historical roots, psychological motives as well as its rational arguments. At the same time, it must be conducted with respect with the aim of reaching a free decision for faith that transcends possibilities of mere rational arguments.

Key words: dialogue, theology, religion, atheism, faith, philosophy, history

Úvod

Plauzibilita ateizmu v tzv. západnej kultúre za niekoľko sto rokov vzrástla pod vplyvom historických zmien v spoločnosti vyvolaných predovšetkým priemyselnou a vedecko-technickou revolúciou, historickou kritikou Biblie a samozrejme edukáciou s dôrazom na prírodovedecký determinizmus. V našom východoeurópskom kontexte bol ateizmus násilne šírený štátnou propagandou v mene komunizmu a tzv. vedeckého svetonázoru. (Staršia časť generácie, ktorá vtedy bola v školských laviciach je ešte stále vo vedúcich a mienkotvorných pozíciách spoločnosti.) V polovici šesťdesiatych rokov dvadsiateho storočia odhadom bola približne polovica svetovej populácie ateistická. „Impériom modernej mysle“ bol ateizmus.¹ A hoci sa nesplnili predpovede z devätnásteho a prvej polovice dvadsiateho storočia o „štvrtom človeku“,² ktorý už náboženstvo nebude potrebovať, návrat k spiritualite na začiatku dvadsiateho prvého storočia³ nesvedčí o obnovení tradičnej nábožnosti, ale skôr o príklone k individualistickému hľadaniu akéhosi mystického vnímania reality. Sloboda politického názoru v pluralistickej demokratickej spoločnosti sa tu aplikuje aj na chápanie pravdy ako možnosti vlastného rozhodnutia – akoby samotná realita nemala pevný a nemenný charakter, ale bola modelovateľná podľa „páčivosti“ (plauzibility) individuálnej mysle. Takéto myslenie sa síce nezvykne označovať ako „ateistické“, ale z hľadiska teizmu vykazuje znaky ateistického zmýšľania: nie je založené na nadprirodzenom zjavení, neprejavuje sa modlitbou alebo osobným uctievaním božstva, nevytvára náboženské skupiny, ani nemá verejne komunikovanú teológiu alebo vierovyznanie.

Napriek tomu, že v súkromí sa mnohí ľudia vrátili k spiritualite (alebo lepšie k „spiritualitám“), v mediálnom priestore vládne metodologický ateizmus. Vznik vesmíru, pôvod človeka a historické udalosti, ak majú byť vysvetlené vedecky, musia vynechať akékoľvek zmienky o existencii Boha a jeho zasahovaní do reality. Náboženská viera je považovaná za nevedecký osobný názor, ktorý vo vedeckom diskurze nemá čo robiť. Evanjelikálna teológia, ktorá nechce ostať čisto súkromnou záležitosťou veriacich, ale chce podávať svedectvo o Bohu, ktorý odkrýva svoje bytie v celej realite a vyjadril svoj charakter v biblickom zjavení, nemôže sa prejavovať násilnícky,⁴ ale musí s *porozumením* predkladať

¹ Alister McGrath, *The Twilight of Atheism*, New York, Doubleday, 2004, p. xi

² Alfred Weber, *Der Dritte oder der Vierte Mensch*, Piper, München 1953.

³ Peter L. Berger (ed.), *The Desecularization of the World*, Washington, Ethics and Public Policy Center, 1999.

⁴ Predstaviteľ militantného ateizmu, Sam Harris, sa sťažuje, že najnepriateľskejšie reakcie na jeho knihu „Koniec viery“ dostával od kresťanov. Iróniou je, že kresťania považujú svoju vieru za náboženstvo lásky a odpustenia. Pravdou je, že mnohí, ktorí tvrdia, že sú premenení Kristovou láskou, sú hlboko až vražedne intolerantní voči kritike. (Sam Harris, *Letter to a Christian Nation*, New York, Alfred A. Knopf, 2006, s. 20

vhodné argumenty o kresťanskej viere. Čo to však znamená „porozumieť ateizmu?“ V čom spočíva podstata problému neviery? Kresťania odpovedajú na túto tému od samého začiatku existencie cirkvi. Sotva je tu možné povedať niečo zásadne nového, ale nové okolnosti požadujú odlišné dôrazy a nové formulácie starých právd, o čo sa tu v krátkosti pokúsím.

Korene ateizmu

Ateizmus nie je nové slovo ani nový historický jav. V antike bol ateistom každý, kto neveril v gréckych alebo rímskych bohov. (Za ateistov boli považovaní aj kresťania). No slovo *atheos* nebolo v prvom rade vyjadrením filozofického, či teologického názoru o existencii bohov, ale bolo skôr analogické nášmu slovu „bezbožný“ s konotáciou „nemorálny“. V takomto zmysle bol ateizmus dokonca prestúpením zákona.⁵ (Zaujímavý je napr. fakt, že za ateistu bol považovaný nielen Epikuros, ale aj Platón alebo Aristoteles.)

Moderný ateizmus, ako už bolo spomenuté, súvisí s odklonom západnej kultúry od kresťanskej viery. Kontakt s islamom počas križiackych výprav, zlyhanie scholastiky vytvoril všeobecne prijatý teologický systém, náboženské vojny po Reformácii a predovšetkým racionalistické osvietenstvo vytvorili podhubie, z ktorého vyrastá to, čo by sme mohli nazvať „moderný teoretický ateizmus“. Tento ateizmus zdôvodňuje nevieru množstvom svetových náboženstiev, protirečivosťou kresťanských dogiem, morálnym registrom cirkevných dejín (inkvizícia) a predovšetkým úspechmi vedeckého svetonázoru poskytnúť vysvetlenia, ktoré kedysi boli doménou náboženskej viery.

Napriek týmto teoretickým dôvodom, ktoré evanjelikálny teológ musí poznať, zdá sa, že za ateistickou nevierou veľmi často je osobný dôvod, ktorý by sme mohli označiť ako *sklamanie z Boha* – hlavne kvôli utrpeniu vo svete. Zaujímavým faktom pritom je, že väčšinou sú nahnevaní na (nejestvujúceho?) Boha nie tí, čo trpia, ako skôr tí, čo utrpenie iných pozorujú a o ňom premýšľajú. Takých prípadov je nepreberné množstvo. Uvedme tu aspoň dva: Angličan Antony Flew, jeden z veľmi vplyvných ateistov dvadsiateho storočia, napísal, že k ateizmu ho dovedli skúsenosti s protizidovskými násilnosťami, ktoré zažil v tridsiatych rokoch pri návštevách v hitlerovskom Nemecku. Tieto ho viedli k „...sponchyneniu existencie všemocného Boha lásky.“⁶ Podobne známy americký novozmluvník, Bart Ehrman, sa kvôli problému utrpenia vzdal svojej (údajne evanjelikálnej) viery a stal sa agnostikom.⁷

Problém utrpenia, samozrejme, nie je nový a je predmetom biblickej knihy Jób. Čo je nové, je odvaha moderného človeka súdiť Boha. Zopakujme výstižné slová C. S. Lewisa: „Staroveký človek pristupoval k Bohu (alebo dokonca aj k bohom) ako obžalovaný pristupuje k sudcovi. Pre moderného človeka sa úlohy obrátili. On je sudca – Boh je na lavici obžalovaných. Človek je celkom láskavý sudca – ak Boh má dosť presvedčivú obhajobu na to, že je bohom, ktorý dovoľuje vojnu, chudobu a nemoci, človek je pripravený vypočuť si ju. Súd sa dokonca môže skončiť vyhlásením Boha za nevinného. Dôležité je to, že človek je na súdnom stolci a Boh je na lavici obžalovaných.“⁸

Pojem „ospravedlnenie Boha“ (*teodicea*) vytvoril Leibniz v diele s týmto názvom.⁹ Špekuluje v ňom, že jestvujúci svet je najlepší z možných svetov, za čo zožal výsmech voľnomyšlienčára Voltairea. (Voltaire nebol ateista, ale jeho deistické božstvo sa na dianí vo svete nezúčastňuje, ako to podľa neho dokazuje aj veľké lisabonské zemetrasenie r. 1756.) Voltaire významne ovplyvnil proticirkevnú a protikresťanskú atmosféru počas osvietenstva, a tým významne prispel k šíreniu popularity ateizmu. Odpor proti cirkevným neporiadkom sa potom odrazil na odpore proti cirkevným dogmám a viere v Boha. Tieto postoje logicky viedli k heslu anarchistov: *Ni Dieu ni Maître!* (Niet Boha, niet pánov!). Z problému utrpenia vyplýva, že do dialógu s ateizmom je potrebné vstupovať s vedomím emocionálnych síl a záujmových postojov, ktoré bývajú v pozadí odmietnutia viery v kresťanského Boha.

⁵ Napr. Sokrates bol obvinený z bezbožnosti (*asebeia*).

⁶ Antony Flew, *There Is a God*, London, HarperCollins, 2007, s. 14.

⁷ Bart D. Ehrman, *God's Problem*, HarperCollins, 2008.

⁸ C.S. Lewis *Bůh na lavici obžalovaných*, Návrat domů, 1997, s. 88.

⁹ Gottfried Wilhelm Leibniz, *Teodicea*, Praha, OIKOYMENH, 2004.

Kto sú ateisti?

Ateizmus nepripúšťa jestvovanie žiadnej božskej, „nadprirodzenej“ reality, nielen Boha, ktorý má atribúty opísané v Biblii.¹⁰ Je preto potrebné vyjasniť si, aký druh ateizmu partner v dialógu s teológiou zastáva. Za klasických reprezentantov ateizmu je možné považovať Holbacha, Büchnera, Feuerbacha, Marxa, Schopenhauera, Nietzscheho alebo Sartra.¹¹ Nový militantný ateizmus dvadsiateho prvého storočia reprezentujú hlavne mená: Dawkins, Harris, Dennett a Hitchens.¹² Zdá sa však, že ateizmus sa nerozširuje natoľko prostredníctvom filozofov, ako skôr vplyvom mediálnych osobností ako sú vedci (Hawking) alebo reprezentanti veľkých korporácií (Gates).¹³ Ateizmus sa šíri hlavne mediálnym priestorom prostredníctvom populárno-vedeckých programov, ktoré vytvárajú dojem, že všetci vedci a vedeckí pracovníci sú ateisti, alebo prinajmenšom agnosticci.

Osobné, ne-filozofické dôvody ateistického svetonázoru

V bežnom dialógu s ateizmom sa zvyčajne nestretávame s klasickým a filozoficky premysleným ateizmom. V súčasnosti je ateistický postoj často prostým výsledkom *lahostajnosti* voči náboženským otázkam. Praktickí ateisti, ktorí sa niekedy trochu pejoratívne označujú ako „materialisti“,¹⁴ sa o náboženstvo, vieru alebo teológiu jednoducho nezaujímajú. Náboženstvo považujú za súkromnú vec ľudí, ktorých „to baví“, ale vo verejnej diskusii je irelevantné.¹⁵ Rodina ani škola nemusia vzbudiť žiadny hlbší záujem o otázky viery a tento druh ateistického presvedčenia vyplýva z obyčajnej neznalosti problematiky. Ľudia žijú, pracujú a komunikujú medzi sebou, akoby Boh nejestvoval. Používané argumenty by preto mali byť formulované takpovediac „na mieru“ práve takému partnerovi v rozhovore. V dialógu je tu na mieste vyvolať najprv záujem poukazom na existenciálnu dôležitosť tejto otázky. Neviera je tu zvyčajne len symptómom lenivosti zamyslieť sa.

Ako je dobre známe, popieranie existencie Boha býva výsledkom nejakého *morálneho problému*, ktorý sa človek pokúša riešiť odmietnutím predstavy o zákonodarcovi a sudcovi, ktorý ho berie na zodpovednosť. Filozofické ani teologické argumenty tu veľmi nezavážia. Na morálny problém je potrebné osloviť svedomie, na čo zvyčajne nebudú stačiť racionálne argumenty. Tento typ ateizmu obviňuje nábožných ľudí z posudzovačnosti, odporu k svetským radostiam a celkovej úzkoprsosti. Účinným je tu skôr prejav radosti zo života, a sloboda veriaceho prejavíť priateľstvo ľuďom s odlišným, možno ateistickým svetonázorom.

Hlbší problém nachádzame u „otvorených“ ateistov – ľudí, ktorí sa snažia nejakým spôsobom nájsť presvedčivý dôkaz Boha, ale ani príroda, ani dejiny, ani ich osobné skúsenosti im neposkytujú *dostatočné* dôkazy o existencii Boha. Takáto situácia môže byť častejšia ako by sme predpokladali. Biblia hovorí o Bohu, že je „skrytý“ (Izaiáš 45,15), a že chce, aby ho ľudia hľadali (Skutky 17,26-27), ale toto hľadanie sa musí prispôbiť tomu, akým spôsobom sa Boh zjavuje. Tzv „vedecké“ hľadanie Boha môže byť odsúdené na neúspech.

Tieto a ďalšie variácie osobných dôvodov ateistického svetonázoru varujú pred formalizovaným racionalistickým vedením dialógu v predpripravených formuláciách teistických „dôkazov Boha“ alebo poukazov na medzery vo filozofii ateizmu.

¹⁰ Biblický Boh je čisto duchovná osobná bytosť, dokonale dobrá, s neobmedzenou mocou, ktorá stvorila a ovláda všetko jestvujúce okrem seba.

¹¹ O Russelovi niektorí tvrdia, že bol agnostikom.

¹² „Ako bolo často povedané, na novom ateizme je čosi zvlášne evanjelizačného. Noví ateisti majú svoje záujmové skupiny a kampane. Majú dokonca aj vlastný sviatok (International Blasphemy Day). Nie je prehnané opísať ho ...ako novú, obzvlášť horlivú formu fundamentalizmu – ateistického fundamentalizmu.“ (Amar Nath Amarasingam, *Religion and the New Atheism*, Leiden, Brill, 2010, s. xiii)

¹³ Známy majiteľ Microsoftu, Bill Gates hovorí, že nevie, či boh je alebo nie je, ale náboženské princípy mu pripadajú platné. „I don't know if there's a god or not, but I think religious principles are quite valid.“ (http://www.celebatheists.com/index.php?title=Bill_Gates)

¹⁴ Tu je potrebné rozlišovať medzi materializmom etickým (život určený materiálom) a teoretickým (všetky javy je možné vysvetliť materiálnymi procesmi).

¹⁵ „...privately engaging, socially irrelevant“ (Os Guinness, *The Gravedigger File*, London, Hodder and Stoughton, 1987, s. 87.)

Humanistické východiská moderného ateistického svetonázoru

Filozofický humanizmus, ktorý je v pozadí podstaty moderného teoretického ateizmu, je potomkom gréckej filozofie, itskej renesancie a európskeho osvietenstva. Jeho ústrednou ideou je veľkosť a význam človeka, ktorého schopnosti sú normou a jeho blaho je cieľom všetkého ľudského snaženia. Takýto humanizmus popiera akýkoľvek transcendentný zdroj morálky, či je to Boh alebo Tao, a odmieta uznať akékoľvek dobro mimo tohto života a tohto sveta.¹⁶ Literárne je formulovaný v troch Humanistických manifestoch (1933, 1973 a 2003), ktoré sú voľne dostupné na internete.¹⁷ Tento ateizmus považuje svoje etické zásady za vyššie, ako sú kresťanské. Ateizmus vychádzajúci z filozofického humanizmu je možné rozlišovať v troch vzájomne sa prekrývajúcich formách: (1) intelektualistickej, (2) anarchistickej a (3) narcistickej.

Intelektualistický ateizmus nachádza problém viery v Boha (alebo aj v iné božstvá) v racionálnych ťažkostiach a protirečeniach. V kresťanskej kultúre v prvom rade spochybňuje Bibliu ako spoľahlivý zdroj informácií o dejinách a o prírode. Kritika Biblie podložená vedecky formulovanými teóriami fyziky, geológie a biológie vedie k pochybnostiam o spoľahlivosti Biblie aj v čisto teologických témach týkajúcich sa atribútov Boha, osoby Ježiša Krista a poslania cirkvi. Dialóg s ateizmom založeným na genuinných intelektuálnych pochybnostiach môže použiť veľké množstvo historických apologetických argumentov. Nesmie však očakávať, že dôkazy budú mať rovnakú presvedčivosť ako empirické pokusy vo fyzike alebo chémii. V humanitných vedách omnoho viac ako v prírodovede presvedčivosť závisí na interpretácii.

Anarchistický ateizmus si kladie za cieľ zbaviť človeka akejkoľvek podriadenosti. Jeho hlavným cieľom je rozkvet ľudstva na zemi, no hlavnou prekážkou tohto blaha je podľa neho Boh/božstvá, ktorý je symbolom každého útlaku. Anarchizmus ako politická teória je zameraná hlavne na odstránenie štátu ako formy vlády nad človekom, v náboženskej rovine to znamená oslobodiť ho od Boha/božstiev ako zdroja tohto útlaku. Jeho predstaviteľmi na svete sú autoritársky štát, polícia, väznice, kňazi atď. „Ak je Boh všetkým, človek je ničím“¹⁸ tvrdí Bakunin. Za týmto presvedčením je názor, že sloboda je možná jedine absolútnou rovnosťou všetkých ľudí.¹⁹ Pre anarchistov je neprípustná akákoľvek forma podriadenosti a popierajú, že by sloboda jedného človeka končila tam, kde začína sloboda iného.

Teológ musí mať na pamäti, že každá vzbura proti Božiemu poriadku má črty anarchizmu, zvyčajne však nie je teoreticky formulovaná ako odmietnutie každej autority. V dialógu s anarchistickým ateizmom je dôležité voliť argumenty, ktoré poukazujú na problém absolútneho egalitarizmu a jasne vyjasnia rozdiel medzi predstavou individualistickej slobody a kresťanskej slobody určovanej Kristovou láskou *agapé*.

Narcistická forma ateizmu je paradoxne príbuzná psychologickéj poruche zvanej „komplex Boha“.²⁰ Táto porucha bola ako patologický jav prvýkrát opísaná psychoanalytickou teóriou. Porucha narcizmu sa prejavuje sebaobdivom, cynickým pohľadom na svet, nedostatkom empatie a využívaním ľudí ako nástrojov na dosahovanie vlastných cieľov.²¹ Osobnosť motivovaná narcizmom je „...predovšetkým neistá svojími vlastnými obrysami.“²² Do svetonázoru preniká ako pokus prerobiť environment na svoj obraz alebo sa s ním úplne stotožniť, čo vytesňuje z citového priestoru predstavu Boha/božstva, ktorý by narcistickej osobnosti znemožňoval samotnú existenciu. Tento typ ateizmu vyžaduje skôr terapiu ako dialóg prostredníctvom argumentov. Psychologická sebaobrana odmieta akékoľvek spochybnenie vlastnej „neomylnosti“, ktorá nemusí byť takto pomenovaná. Nahliadnutie reality existencie Boha sprevádza bolesť zraneného božského sebavnímania ako odsúdeného na smrť, preto môže byť sprevádzané výbuchmi hnevu. Dialóg musí byť preto vedený citlivo s opatrnými poukazmi na rozpory medzi narcistickým sebapochopením a realitou.

¹⁶ Alister McGrath, *The Territories of Human Reason*, Oxford, Oxford University Press, 2019, s. 86

¹⁷ <https://americanhumanist.org/what-is-humanism/manifesto1/>; <https://americanhumanist.org/what-is-humanism/manifesto2/>; <https://americanhumanist.org/what-is-humanism/manifesto3/> (26-Feb-22)

¹⁸ Michael Bakunin, *God and the State*, New York, Dover Publications, 1970, s. vii.

¹⁹ Sam Dolgoff, *Bakunin on Anarchy*, New York, Vintage Books, 1971, s. 76.

²⁰ Ernest Jones, *Essays in Applied Psychoanalysis II*, London, The Hogarth Press, 1951, s. 244-264.

²¹ Minna Lyons, *The Dark Triad of Personality*, London, Academic Press, 2019, s. 3.

²² Christopher Lasch, *The Minimal Self*, New York, W. W. Norton & Co. 1984, s. 19.

Psychologické argumenty ateizmu

V teoretickej rovine sa ateizmus zameriava na tri veľké oblasti náboženskej reality: (1) kritika Boha – teológia, (2) kritika cirkvi – dejiny, (3) kritika viery – psychológia. Prvé dve kritiky sú väčšinou menej problematické než tretia – kritika viery. Teizmus má ťažko vyvrátiteľné filozofické fundamenty (na niektoré poukázal Kant v svojich antinomiách), čo v diskusiách často vedie k patovému výsledku. (Argument založený na alternatívnom vedeckom vysvetlení reality (stvorenie) je len prejavom alternatívnej viery založenej na súčasných procesoch v prírode extrapolovaných do minulosti.)

Väčšiu silu majú argumenty proti viere, ktoré útočia na integritu, schopnosti a intelektuálnu výbavu veriacich. Feuerbach, ktorý tvrdí, že človek stvoril boha na svoj obraz, robí vieru čisto subjektívnym fenoménom ľudskej imaginácie. Freud, ktorý označuje náboženstvo za masovú civilizačnú neurózu, stotožňuje vieru s chorobnými prejavmi ľudskej psychiky. Podľa Marxa je náboženstvo vzdychom utláčaného človeka, viera je teda vyjadrením túžby po slobode. Pre Nietzscheho je náboženstvo prejavom slabosti človeka.

Tieto a ďalšie podobné argumenty ateizmu sa ľahko stávajú argumentom *ad hominem*, ktorý nehovorí o predmete diskusie, ale o jej aktéroch, pričom veriaci je obviňovaný zo subjektivismu slabosti, ba až chorobnosti. Veriaceho, ktorý býva úprimne otvorený sebakritike, môžu takéto argumenty spochybniť, ak pozabudne, že útok pochádza od človeka, ktorý má analogický vzťah k potrebe viery, hoci nie tej, ktorá je formovaná náboženstvom.

Cieľ dialógu

Motívom dialógu zo strany evanjelíkálnej teológie nesmie byť jednoducho „vyhrať“ súboj. Psychiater Thomas Szasz výstižne vyjadril motiváciu argumentačných súbojov, keď povedal: „Vo svete zvierat ide o to, kto koho zožerie, vo svete ľudí ide o to, kto koho vysvetlí.“²³ Snaha kresťanského teológa vysvetliť ateizmus nevyjadruje nadradenosť veriacich nad neveriacimi. Kresťan si uvedomuje, že jeho viera je výsledkom pôsobenia Božej milosti a nie produktom nejakého šikovnejšieho, či dokonalejšieho myslenia. Výroky ako napr. „...málo filozofie nakloní ľudskú myseľ k ateizmu, ale hĺbka filozofie privádza ľudskú myseľ k náboženstvu“²⁴ spochybňujú hĺbku myslenia ateistov, a sú vlastne urážkou. Okrem toho filozofická viera v Boha/božstvo nemusí viesť k *uctievaniu* Boha zjaveného v Ježišovi Kristovi – čo je vlastným *cieľom* kresťanskej teológie. Napr. Aristoteles dokazuje, že „prvý hýbatel“ musí byť večný, netelesný, nepohnutelný, nedeliteľný, bez častí, a bez rozmerov (fyzikálnej) veľkosti. „Boh je živá bytosť večná a najlepšia, takže život, trvanie života a večnosť patria jemu, lebo toto je Boh.“²⁵ Aristoteles však nevie nič o tom, ako s Bohom komunikovať ani ako ho uctievať. Teológia má však za cieľ získať človeka nielen pre vieru v Božiu existenciu, ale pre osobný vzťah lásky k nemu.²⁶

Francis Schaeffer navrhuje „zhodiť strechu“,²⁷ pod ktorou sa skrýva život človeka s ateistickým, alebo iným sekularistickým svetonázorom. „Strecha“ je sebaobrana pred logickými dôsledkami ateistického svetonázoru, podľa ktorého účelnosť, dôstojnosť, zmysluplnosť alebo slobodná vôľa sú len (spoločenské?) fikcie alebo krutý evolučný žart. Tento proces môže byť nebezpečný a Schaeffer upozorňuje, že môže viesť k samovražde. Kresťanský dialóg s ateizmom má za cieľ viesť k slobodnému nájdeniu Boha, s ktorým je možné komunikovať, nie k ponižujúcemu víťazstvu, ktoré samolúbo potvrdí vieru veriaceho.

²³ In the animal kingdom, the rule is, eat or be eaten; in the human kingdom, define or be defined. (Thomas Szasz, *The Second Sin*, Garden City, Anchor Press, 1973, s. 20.)

²⁴ Francis Bacon, *The Essays of Francis Bacon*, New York, Charles Scribner's Sons, 1908, s. 71.

²⁵ Aristoteles, *Metafyzika 1072b*.

²⁶ Pozoruhodný je tu prípad vyššie spomínaného Antony FLEW-a, ktorý sa síce stal teistom, ale odmietol ideu špeciálneho zjavenia, ako aj ideu posmrtnej existencie. Len povedal, že musel ísť tam, kam viedli dôkazy. („had to go where the evidence leads“, Gary Habermas and Antony Flew, *Did the Resurrection Happen?*, Downers Grove, Intervarsity Press, 2009, s. 71.)

²⁷ Francis Schaeffer, *The Complete Works I*, Westchester, Crossway Books, 1988, s. 140.

Ako je možné nájsť skutočného Boha?

Otázka by mala radšej znieť „Ako sa dať nájsť skutočným Bohom?“, keďže prvá formulácia vyjadruje sebedomie človeka, ktorý vzal svoj osud do svojich rúk a hľadá Boha ako jeden z objektov, na ktoré je možné „naraziť“ v zmyslami vnímanej realite. Hľadanie Boha musí začať pochybnosťou o možnostiach piatich zmyslov a limitovaného rozumu. Ak Bertrand Russell tvrdil, že (prípadne jestvujúcemu Bohu) by povedal, že nemal o ňom dost dôkazov,²⁸ tak použil pojem „dôkaz“ (*evidence*) ako sudca, ktorý je schopný a má právo rozhodovať o dostatočnosti dôkazov. Zároveň sa „pozabudol“ zamyslieť nad samotnou ideou dokazovania. To urobil C. S. Lewis, pôvodne ateista, ktorý hovorí: „Môj argument proti Bohu bol, že vesmír sa zdal tak krutý a nespravodlivý. Ale odkiaľ som vzal ideu spravodlivosti a nespravodlivosti?“²⁹ Idea myslenia, ľudskej identity, reči, argumentácie – nič z toho, čo vstupuje do dialógu, nemá logický zdroj v chaose, z ktorého podľa ateizmu vznikol vesmír. Ak však pripustíme nadčasové (večné) zákony, ktoré z chaosu vylúdili poriadok, urobili sme krok k teizmu.

Triezvy pohľad na problém musí viesť k záveru, že vieru ani nevieru nie je možné argumentami vnútiť. Tá istá realita, tie isté udalosti, či skúsenosti vedú niektorých ľudí k viere, iných k neviere. Pritom v jednom aj druhom presvedčení je veľké množstvo odtieňov, ktoré často vedú k vášnivým diskusiám v rámci jedného tábora. Táto situácia súhlasí s tým, čo nachádzame v Biblii: viera nezávisí na tom, kto chce, ani na tom kto beží, ale na Bohu, ktorý dáva milosť (Rimanom 9,16).

Osobná cesta k Bohu

Poznanie Boha nie je poznávanie nejakého pasívneho objektu „pred sebou“. Boh umožňuje samotné myslenie hľadajúceho človeka. Musíme mať na pamäti že rozmýšľať pravdivo o Bohu bez Boha nie je možné. Okrem toho, Bohu viac záleží na motívoch hľadania ako na vedomostiach, logike, či schopnosti spracovať argumenty. Boh sa dáva nájsť tým, ktorí sa s ním chcú spriatelíť, preto nejaká neutrálna znalosť o Bohu je jednoducho vylúčená. Každá existencia je v každom časovom momente závislá na jeho dobrej vôli a predstava, že si informácie o ňom človek založí do svojej databázy bez vnútornej odozvy, je vylúčená. Kto hľadá Boha, potenciálne hľadá radikálnu zmenu nielen svojich názorov, ale svojho životného štýlu, okruhu priateľov a sebaopímania. Všetko sa nejakým spôsobom bude vzťahovať na neho.

Zvyčajnou prekážkou pri brutálne úprimnom hľadaní sú nejaké trápne okolnosti, o ktorých nechceme ani hovoriť. Predstava, že tieto veci by mali vyjsť na svetlo, môže byť zdanlivo triviálna, no v skutočnosti rozhodujúca prekážka k tomu, aby Boh na naše hľadanie reagoval. Tu je potrebné mať stále na mysli, že naše premýšľanie o Bohu a všetky súvisiace, možno trápne a naivné pohľadky, nie sú pred Bohom skryté a je múdre priznať si to.

Stáva sa, že ateista je pripravený prijať vieru v Boha, ale odmieta takú formu viery, ktorá ho v minulosti sklamala, urazila alebo mu pripadá nehodná vedecky a kriticky mysliaceho človeka. Často ide o vzťah k cirkvi, k Biblii alebo k nábožným ľuďom, ktorí u neho vzbudzujú odpor alebo pohrdanie. Ak ateista chce naozaj nájsť cestu k viere, musí dovoliť (predbežne hypotetickému) Bohu vybrať spôsob zoznámenia. Boh o sebe povedal, že najväčší odpor má k pýche. Stať sa detsky úprimným a nechať sa viesť aj tam, kde to najmenej chceme, je často najťažšou podmienkou kontaktu s Bohom.

Ďalšou ľudsky neprekonateľnou prekážkou poznania Boha sú epistemické (ne)schopnosti človeka, ktorého duchovné zmysly sú mŕtve. Ježiš náboženskému učiteľovi menom Nikodém (Ján 3) jasne povedal, že bez oživenia ducha (nového narodenia) nemôže vidieť, kde a ako sa Božia moc prejavuje. Z Ježišových slov je jasné, že cesta k poznaniu Boha vedie cez priznanie toho, čo Boh nazýva „hriech“ a jeho odpustenie pre Kristov kríž. Pre čistý rozum je toto bláznivá a urážlivá požiadavka, ale je to podmienka *sine qua non*. Bez obnovy duchovných zmyslov je človek čisto „psychický“ (1 Korintanom 2,14) a pre vzťah s Bohom jednoducho nemá nástroje.

V dialógu teológie s ateizmom je dobré si uvedomiť, že rôzni ľudia sú od Boha, hovoriac metaforicky, rôzne vzdialení. Z toho vyplýva, že cesta k Bohu môže byť pre niektorých dlhšia, zložitejšia a bolestivejšia. Treba si preto odpovedať na otázku, aké vážne je rozhodnutie hľadať ho. Boh

²⁸ 'Not enough evidence, God, not enough evidence,' was Russell's (I almost said immortal) reply. (Richard Dawkins, *God Delusion*, London, Transworld Publishers, 2006, s. 104).

²⁹ C. S. Lewis *Mere Christianity*, London, HarperCollins, 2009, s. 38.

povedal Izraelu prostredníctvom Jeremiáša, že ho nájdú, len ak ho budú hľadať z celého srdca (Jeremiáš 29,13). Poznanie Boha nie je ľahká a lacná vec. Nie je to len informácia, ale skôr „formácia“, ktorá imperiálne vstupuje do života. Ak má byť úspešná, iniciatívu treba ponechať Bohu.

Záver

Dialóg teológie s ateizmom je zložitý ako sama realita, preto treba k nemu pristupovať informovane, citlivo a s vedomím limitov logickej argumentácie. Evanjelikálna teológia vedie dialóg s ateizmom v duchu evanjelia, ktoré je pre všetkých ľudí rovnaké. Na druhej strane je si vedomá toho, že motívy k zastávaniu ateistického svetonázoru nie sú zďaleka čisto racionálne. Preto je v každom jednotlivom dialógu dôležité ich reflektovať s vedomím, že relatívne málokedy vyjdú na povrch.

Pre postoj kresťana vedúceho dialóg s ateizmom je nevyhnutné mať neustále na mysli, že viera, ktorú má, nie je produktom jeho schopností ani lepšej morálky. Nie je tu namieste žiadny postoj nadradenosti, ale prajnosti pravdy. Cieľom dialógu nie je zvíťaziť v súboji, ale vytvoriť priestor pre nový vzťah k Bohu u človeka, ktorý ho môže spoznať.

POUŽITÁ LITERATÚRA

- Amarasingam A., *Religion and the New Atheism*, Leiden, Brill, 2010.
Bacon F., *The Essays of Francis Bacon*, New York, Charles Scribner's Sons, 1908.
Bakunin M., *God and the State*, New York, Dover Publications, 1970.
Berger P. L. (ed.), *The Desecularization of the World*, Washington, Ethics and Public Policy Center, 1999.
Dolgov S., *Bakunin on Anarchy*, New York, Vintage Books, 1971.
Ehrman B. D., *God's Problem*, HarperCollins, 2008.
Flew A., *There Is a God*, London, HarperCollins, 2007.
Guinness O., *The Gravedigger File*, London, Hodder and Stoughton, 1987.
Habermas G. and Flew A. *Did the Resurrection Happen?*, Downers Grove, Intervarsity Press, 2009.
Harris S., *Letter to a Christian Nation*, New York, Alfred A. Knopf, 2006.
Jones E., *Essays in Applied Psychoanalysis II*, London, The Hogarth Press, 1951.
Lasch Ch., *The Minimal Self*, New York, W. W. Norton & Co. 1984.
Leibniz G. W., *Teodicea*, Praha, OIKOYMENH, 2004.
Lewis C. S., *Mere Christianity*, London, HarperCollins, 2009.
Lewis C.S., *Bůh na lavici obžalovaných*, Návrat domů, 1997.
Lyons M., *The Dark Triad of Personality*, London, Academic Press, 2019.
McGrath A., *The Territories of Human Reason*, Oxford, Oxford University Press, 2019.
McGrath A., *The Twilight of Atheism*, New York, Doubleday, 2004.
Schaeffer F., *The Complete Works I*, Westchester, Crossway Books, 1988.
Szasz Th., *The Second Sin*, Garden City, Anchor Press, 1973.
Weber A., *Der Dritte oder der Vierte Mensch*, Piper, München 1953.